

JOURNAL OF RESEARCH
IN EDUCATION AND SOCIETY
EĞİTİM VE TOPLUM
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
e-ISSN:2458-9624

Cilt: 9 Sayı: 1 Sayfa Aralığı: 164-173 e-ISSN: 2458-9624 DOI: 10.51725/etad.977931

REVIEW

Open Access

DERLEME

Açık Erişim

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin Bütünleşik Bir Süreç Olarak Yeniden Yorumlanması

Reinterpretation of Maslow's Theory of Needs Model as an Integrated Process

Murat Şengöz

ÖZ

Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, çağdaş motivasyon teorilerinin gelişiminin temellerini oluşturmakta ve hâlen hem akademide hem de pratik iş hayatında yönetici ve çalışan motivasyonunun açıklanmasına rehberlik ve kaynaklık etmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar teorisine yönelik yapılan eleştiriler ise özünde, ihtiyaçlar teorisinin hiyerarşik yapısı ve kendini gerçekleştirme safhasına yönelik olarak yaygın ve yüzeysel bir şekilde gerçekleştirilen, yani modelin kendisiyle ilgili bir yanlışıma içermeyen birtakım indirgemeci yaklaşım ve tenkitlerden ibarettir. Bu çalışmayı diğerlerinden ayırt eden en önemli hususiyet ise, kritikte birlikte modelin yeniden açıklanmasına yönelik yeni bir yorumun getirilmiş olmasıdır. Bu kapsamda bu çalışmada evvela model Maslow'un ortaya koyduğu şekliyle birincil kaynaklardan istifade ile izah edilecek, sonrasında modelin hiyerarşik yapısına yönelik eleştiriler toparlanacak ve modelin kendini gerçekleştirme safhası sofistike bir bakış açısıyla yeniden irdelenecek ve son bölümde ise modelin yeniden bütünleşik bir biçimde yeniden yorumlanmasına yönelik bir öneri ortaya koyulacaktır.

ABSTRACT

Maslow's theory of needs underlies the development of contemporary motivation theories and it still guides and serves as a source for the explanation of executive employee motivation in both academia and practical business life. Criticisms of Maslow's theory of needs essentially consist of widespread and superficial criticisms of the hierarchical structure of the theory of needs and the self-actualization phase. In other words, the criticisms made consist of a number of reductionist approaches and criticisms that do not contain any falsifications about the model itself. In this context, the most important feature that distinguishes this study from others is that a new interpretation has been introduced for the reconstruction of the model together with the critique. For this reason, firstly, the theory of needs model as proposed by Maslow will be explained in this study by using primary sources. Then the criticisms of the hierarchical structure of the model will be collected and the self-actualization phase of the model will be re-examined from a sophisticated point of view. In the last part, a new interpretation of the model will be presented in the form of an integrated set of needs.

Yazar Bilgileri

Murat Şengöz

Dr., Millî Savunma Bakanlığı,
Ankara, Türkiye
muratsengoz74@gmail.com

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

İhtiyaçlar hiyerarşisi
Motivasyon
Eleştirel yöntem

Keywords

Hierarchy of needs
Motivation
Critical method

Makale Geçmişi

Geliş: 02/08/2021

Düzeltilme: 04/04/2022

Kabul: 04/04/2022

Atıf için: Şengöz, M. (2022). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin bütünleşik bir süreç olarak yeniden yorumlanması. *JRES*, 9(1), 164-173. <https://doi.org/10.51725/etad.977931>

Etik Bildirim: Bu makale, derleme türünde olduğundan etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Giriş

Davranış bilimlerinde motivasyon kuramı, davranışı amaca doğru harekete geçiren bir iç durum olarak açıklanmaktadır (Robbins ve Judge, 2013, s.206). Bu yönüyle motivasyon teorileri, fizyolojik veya psikolojik dengenin bozulması üzerine kişilerin gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla harekete geçme süreçlerini tarif etmektedir. Bu kapsamda ihtiyaçlar genel olarak; birincil fizyolojik ihtiyaçlar, genel psikolojik ihtiyaçlar ve ikincil sosyolojik ihtiyaçlar olarak kategorize edilmektedir. Güç, başarı, aidiyet, statü ve güvenlik güduları sosyolojik güdülere örnektir. Psikolojik güdüler kişiyi, sevgi ihtiyacını karşılamaya veya psikolojik destek aramaya yönelten öğrenilmemiş güdülerdir. Fizyolojik güdüler ise, fizyolojik denge bozulunca ortaya çıkan doğal güdülerdir.

Motivasyon teorileri temelde klasik ve süreç (çağdaş) motivasyon teorileri olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Bu kapsamda Maslow'un "ihtiyaçlar teorisi" ile Herzberg'in "çift faktör teorisi" içerik teorilerine; Vroom'un "beklentiler teorisi" ise tipik olarak süreç teorisine örnek verilebilir. Ayrıca David Mc Clelland'ın "üç ihtiyaç teorisi", Edvin Locke'in "amaç belirleme teorisi", "pekiştirme teorisi", "eşitlik teorisi", "iş karakter teorisi" de süreç teorilerine dâhil edilebilir (Robbins ve Judge, 2013, s. 206). İçerik teorileri bireyi neyin güdülediği ile ilgilenirken, süreç teorileri ise daha çok güdülenme sürecinin nasıl işlediğini incelemektedir. Bu bakımdan esasen Maslow'un ihtiyaçlar teorisi ortaya koyduğu prensiplerle motivasyon teorilerinin temelini teşkil eder. Nitekim ihtiyaçlar teorisinde fizyolojik, güvenlik, sevgi, tanınma ve öz gerçekleştirme olmak üzere beş seviyede toparlanan ihtiyaçlar Herzberg'in çift faktör teorisinde iş tatminsizliği (hijyen) ve güdüleyiciler (iş tatmini) olmak üzere iki; Alderfer'in Varoluş-İlişki-Büyüme teorisinde ise yine varoluş ihtiyacı, ilişki, aidiyet ihtiyacı ve geliştirme ihtiyacı olarak üç hiyerarşik kategoride ele alınmıştır. Esasen her üç teoride de ihtiyaçlar kategorik olarak sınıflandırılmış ve; temel, psikolojik ve öz gerçekleştirme ihtiyaçları olarak kademelendirilmiştir. Süreç teorileri ise temelde bu paradigmanın bir iz düşümü olarak ihtiyaçların karşılanması süreci üzerine açıklamalar getirmektedir. Bu bakımdan Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin motivasyon teorilerinin anlaşılmasında kritik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Abraham Maslow (1908-1970), 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan "hümanist psikoloji" hareketinin teorik temellerinin atılmasında büyük rol oynayan Amerikalı bir klinik psikoloji profesörüdür. Maslow psikolojide "üçüncü güç" ve günümüzün "pozitif psikoloji" hareketinin bir öncüsü olarak, insanların en iyi şekilde nasıl işlev görebileceklerini açıklamaya çalışmıştır. Maslow, iş ve eğitimde en yaygın olarak öğretilen modellerden biri olan "insan motivasyonu teorisi" adlı 1943 tarihli makalesinde yayınlanan ihtiyaçlar teorisi ile tanınır ve hatırlanır (Bowden, 2003, s.4). Teorinin 1940'larda ortaya çıkmasına rağmen, Maslow'un ihtiyaçlar teorisine duyulan alâka günümüzde de hâlen devam etmektedir.

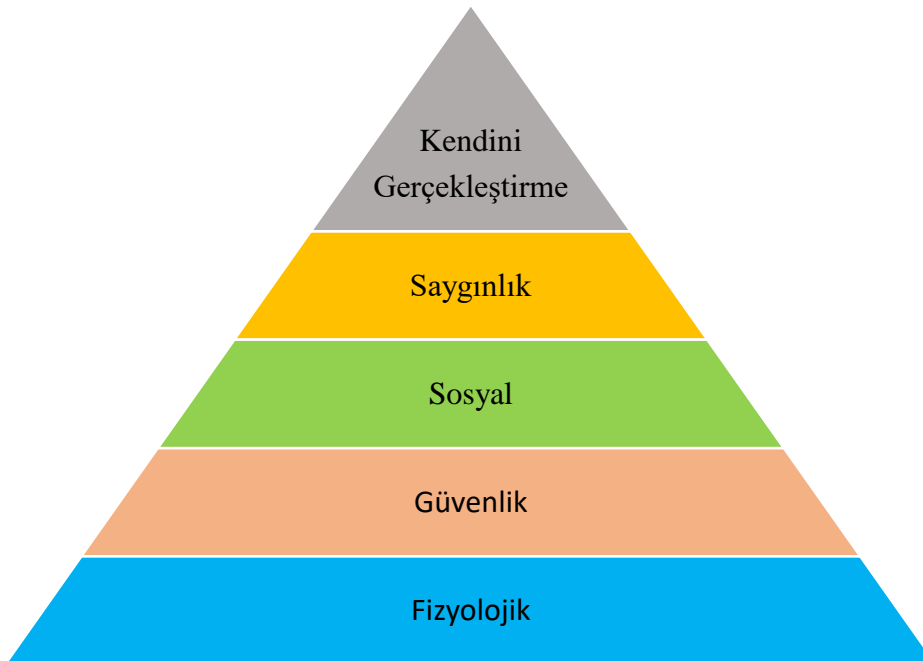
Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, "göreceli üstünlük hiyerarşisi" içinde düzenlenmiş beş temel ihtiyaç olduğunu öne sürmektedir. Buna göre, daha yüksek düzeydeki bir ihtiyaca odaklanabilmek için, çoğunlukla daha düşük düzeydeki bir ihtiyacın karşılanması gerekmektedir. Maslow'un genel popülasyondaki çoğu insan için geçerli olduğunu öne sürdüğü ihtiyaçlar teorisi kategorik olarak şu şekilde belirtilmektedir (Maslow, Deborah ve Gary, 1998): Fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, sosyal ihtiyaçlar, başarı ve saygı ihtiyaçları ve kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, takipçileri tarafından tipik olarak bir piramit şeklinde temsil edilmektedir ancak Maslow teorisini bir piramitten ziyade, dinamik bir süreç olarak tarif etmektedir. Maslow: "Bu beş ihtiyaç grubu bir şekilde birbirleriyle ilişki içindedir. Gerçekte, toplumun normal olan çoğu üyesi aynı anda tüm temel ihtiyaçlarından kısmen tatmin olmakta ve/veya olmamaktadır. Yine de, insanların çoğunun bu temel

ihtiyaçlara belirtilen sıra dâhilinde, elbette kimi istisnalarla birlikte, gereksinim duydukları doğrudur." Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin; zikredilen ihtiyaçlar nispetinde tabii, kolayca anlaşılabilir ve evrensel olduğu için kullanışlı ve çok çeşitli ortamlarda uygulanabilir bir motivasyon modeli olarak benimsendiği ifade edilebilir.

Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi

Bir motivasyon modeli olarak "ihtiyaçlar teorisi modeli", Maslow (1943) tarafından önerilen bir gelişimsel psikoloji teorisidir. Bu teori, bireylerin yaşamları boyunca bir gelişimsel süreçten geçtikleri fikrini ortaya koymaktadır. Model bir seri ve düzen içinde bir kısım fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik temelli ihtiyaçların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Maslow'un bahsettiği bu "ihtiyaçlar silsilesi"; fizyolojik, güvenlik, sosyal aidiyet, saygınlık ile kendini gerçekleştirme ve kendini aşma safhalarından müteşekkildir (1943; 1943). Fizyolojik ihtiyaçlar insanın yaşamının devam edebilmesi için lüzumlu olan, yeme, içme, nefes alma gibi yaşamsal öneme sahip fizyolojik gereksinimlerin harekete geçmesine yönelik oluşan ihtiyaçlardır. Psikolojik ihtiyaçlar ise öğrenilmemiş ve fizyolojik kökenli olmayan güdülerdir. Sevme ihtiyacı, merak etme, güç, statü ve başarı elde etme isteği ve aidiyet duygusu psikoloji temelli ihtiyaçlar arasında sayılabilir. İhtiyaçlar uyandırdıkları tatmin talebi vasıtasıyla bireyi, ihtiyaçların karşılanması ve tatminin sağlanması noktasında yarattığı itici güç marifetiyle harekete geçiren bir motivasyon sürecini tetikler. Motivasyon, bireyin hedefe ulaşmak için göstermiş olduğu tutarlılık, hedef ve azim sürecidir.

Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır ki, ihtiyaçlar genellikle bir piramit şeklinde hiyerarşik olarak kategorize ve tasvir edilir ancak Maslow yazılarında kesinlikle bir piramide atfı yapmamaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk kez piramit olarak tasviri, Şekil 1'de benzeri gösterildiği şekliyle, Frager ve Fadiman'ın editörlüğünde (1997), Maslow (1908 – 1970)'un kendisinin ölümünden epey sonra, orjinal İngilizce ismiyle "Motivation and Personality" kitabının hazırlanan üçüncü baskısında yer almıştır. Bu bakımdan Maslow'un ihtiyaçlar teorisini esasen sonradan aktarıldığı üzere bir hiyerarşik piramit şeklinde değil de, bunun yerine orjinal anlatıma sadık bir biçimde, bütünleşik bir ihtiyaçlar manzumesi olarak düşünmek daha isabetli ve gerçekçi olabilir.

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Frager ve Fadiman, 1997).

Maslow'un ihtiyaçlar teorisinde yer alan her bir aşama için kıstas kabul edilebilecek bazı değişkenler Tablo 1'de belirtilmiştir. Bu kapsamda bir ve ikinci kademe fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının temel gereksinimler;  ve dördüncü kademe sosyal aidiyet ve tanınma ihtiyaçlarının psikolojik ihtiyaçlar; kendini gerçekleştirme ihtiyacının ise insan-ı kâmil olma ihtiyacı şeklinde ifade edilmesinin daha anlaşılabilir olabileceği söylenbilir.

Tablo 1. Maslow'un İhtiyaçlar Teorisi
(Temel, Psikolojik ve İnsan-ı Kmil Olma Kademeleri)

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	Özellikleri
Kendini Gerçekleştirme	İnsan-ı Kmil Olma İhtiyacı Öz gerçekleştirme gereksinimleri, sahip olunan yeteneklerin yaratıcı bir şekilde kullanılması
Tanınma İhtiyacı	Statü, takdir, saygınlık, başarı, etkinlik, iş tatmini, sorumluluk stlenme
Sosyal Aidiyet	Sosyo-psikolojik İhtiyaçlar Sevgi, ait olma, gruba ye olma
Güvenlik İhtiyacı	Temel Gereksinimler Tehlikeden uzak olma, sosyal güvence, olumsuz vreysel koşullardan korunma
Fizyolojik İhtiyaçlar	Yeme, içme, barınma, çalışma ve ücret alma

Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin ilk basamağını fizyolojik ihtiyaçlar oluşturur. Bunlar beslenme, nefes alma, uyuma, örtünme ve korunaklı bir yere sığınma gibi, yaşam için hayati ve yaşamın devam ettirebilmesi için karşılanması zorunlu olan ihtiyaçlardır. Maslow'a göre insan için en temel olan; yiyecek, su ve nefes alma gibi temel fizyolojik ihtiyaçlardır. Temel fizyolojik ihtiyaçlar karşılandığında ikinci aşamada can, aile, mülkiyet ve ahlki güvenlik gibi temelde hem fiziksel güvence sağlayan hem de kısmen psikolojik rahatlama sağlayan güvenlik ihtiyaçları gelmektedir. Bir sonraki aşamada, sevgi ve aidiyet, sosyal yakınlık ve dostlukların tesis edilmesi ile ilgili sosyal aidiyet ihtiyaçlar kümesi yer alır (Maslow 1943, 1954). Bu üç aşama, bir insanın yaş alarak büyümesi, gelişmesi, olgunlaşması ve aile kurarak neslini devam ettirmesine imkân veren motivasyon faktörlerini içermektedir. İnsanın fizyolojik yönünün devamı için bedeninde ortaya çıkan ihtiyaçlar, bireyin hareket ve his dünyası ile ilgilidir. Bundan dolayı insanın iç ve dış duyuularının hepsi, bu kuvvetin aleti ve hizmetsidir. Maslow, bu üç aşamayı eksiklik ihtiyaçları olarak adlandırır ve ihtiyaçlara yönelik olarak bu üç kademedeki kategorize edilen ihtiyaçlar karşılanmazsa, bireyin varlığını devam ettirebilmesi bağlamında olumsuz bir takım fizyolojik ve psikolojik engeller ile karşılaşacağını ifade eder. Maslow'a göre birey ancak bu temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi durumunda özsaygı ve saygı gibi daha yüksek sosyo-psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalara odaklanabilir (Maslow, 1943).

Abraham Maslow'a göre, ihtiyaçlar teorisinin en önemli basamağı fizyolojik ihtiyaçlardır. nk fizyolojik ihtiyacı giderememiş bir kişi için diğer ihtiyaçların bir ehemmiyeti yoktur. İkinci seviyede ise güvenlik ihtiyacı bulunmaktadır. nk birey hayatta kalmayı başardıktan sonra, güvenli ve huzurlu bir hayat srebilmeyi arzu eder. Kişi kendisini güvende hissetmediğinde, yani korunma ve barınma ihtiyacını karşılayamadığında, kaçınılmaz olarak yaşama dair korku ve kaygısı artar. nk insan içsel olarak tehlikelere karşı koyma ve sahip olduğu şeyleri korumaya yönelik bir güdüye sahiptir. Bu ihtiyaçlar, kişiler arası münasebetlerde de geçerlidir. Yani, insan sürekli olarak elinde

bulundurduklarını muhafaza etmek, korumak ve yaşamını güvenli bir şekilde sürdürebilmek için bir mücadele içindedir. Üçüncü seviye ihtiyaçlar kümesi, sosyal aidiyet ve sevgi ihtiyacı gibi, yakın arkadaşlıklar ve dostluklar kurmayı içerir. Kişi bu şekilde belirli gruplara ait olmak suretiyle, mensubu olduğu ve kendisini ait hissettiği grubun müşterek hedefleri istikametinde çaba göstermek ve mustakbel başarının bir paydaşı olmayı arzu eder. Çünkü insanlar sosyal varlıklardır ve yaşamlarını sıhhat içinde sürdürebilmek için diğer insanların da varlık ve katkılarına gereksinim duyarlar.

Esasen sosyal aidiyet ihtiyacı ile tanınma, başarı ve statü elde etme ihtiyacı birbirine oldukça yakın ihtiyaçlar kümesini ihtiva etmektedirler. Kişi, sosyal aidiyet hissini tatmin ettikçe kuşkusuz fark edilmek ve değer görmek ister. Bu duygu kişilerin başarılı olma motivasyonlarının da önemli bir ögesidir. Kendi kendini gerçekleştirme ihtiyacı ise, Maslow'un ifadesiyle (1943): "Bir insan, olabileceğinin en üstü olmalıdır." sözüyle açıklanabilir. Yani kişi, kendisine mütemadiyen hedefler koymak suretiyle, olabileceğinin en iyisi olmaya gayret eder.

Maslow'un İhtiyaçlar Teorisinin Hiyerarşik Yapısına Yönelik Tartışmalar

Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin belki de en önemli eleştirisi, onun bilimsel olmayan yaklaşımı, güvenilir örneklerin kullanımı ve sonuç çıkarmak için kullandığı bilimsel olmayan belirli araştırma yöntemleriyle ilgilidir. Çünkü Maslow'un ihtiyaçlar teorisi kişisel gözlem, kanaat ve biyografik analizlere dayandırılmaktadır. Yani Maslow'un insan motivasyonu teorisi, herhangi bir güvenilir ampirik araştırmaya müracaat etmemektedir (Goble, 2004). Maslow'un ihtiyaçlar teorisiyle ilgili bu sorun, araştırmacıların teoriyi test etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda en önemli çalışmalardan birisi, Hoffman (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Hoffman'a göre: Maslow'un ihtiyaçlar teorisi "neredeyse test edilemez" ve bu yönüyle esas olarak teoride, ihtiyaçların görece tatminini ve bir sonraki ihtiyacın ortaya çıkmadan önce bir ihtiyacın ne kadar tatmin edilmesi gerektiği konusu eksik ve muğlak bırakılmıştır ve bu sorunlar teorisinin bilimselliğinin ispatı için önemli bir zorluk teşkil etmektedir.

Maslow'un metodolojisine yönelik bir başka önemli eleştiri de, teorisinin çoğunlukla eğitilmiş ve zeki kimseler dikkate alınarak geliştirilmiş olduğu hususudur. Teorideki üst düzey ihtiyaçların çoğu, zorunlu olarak küreselleştirilemeyecek ve nispeten ekonomik anlamda geri kalmış ülkelerin halklarına kolayca aktarılıp adapte edilemeyecek bir biçimde, bireysellik ve benliğe odaklanmakta ve vurgu yapmaktadır. Ayrıca ihtiyaçların bireylerin cinsiyetine veya sahip oldukları sosyoekonomik arka plana göre farklılık gösterip göstermeyeceği de ayrı bir tartışma konusudur (Hoffman, 1998).

Bir diğer önemli eleştiri ise, teoride çok sayıda istisnanın ortaya çıkması ile ilgilidir. Maslow bu noktayı aslında, teorideki "tersine dönüşleri" tanımlayarak kabul etmektedir. Örneğin, Maslow'a göre (1962): "Bazı insanlar tarafından özsaygının muhafaza edilmesi, herşeyden ve hatta aşktan bile daha önemli olabilir." Bu noktadan hareketle Maslow'un ihtiyaçların teorisine yönelik bir katkı da, yüksek bir amaç ve ideal için hayatlarını sevk etmiş ve bu nedenle birçok temel ihtiyaçtan gönüllü olarak vazgeçmiş kimseler üzerinden verilebilir. Nitekim yaşamında diğer pek çok kimse için pek değerli olan kimi ihtiyaçları göz ardı ederek, tüm yaşamını amaç edindiği ve yaşamının anlamı olarak benimsediği bir yüksek idealin gerçekleşmesi için sevk eden kimi bilim ve sanat insanları veya bir dergâh veyahut bir tapınakta insan-ı kâmil olma yolunda bir yaşam süren derviş ve rahipler gibi yaratıcı ve mistik bireylerin motivasyonları, hiyerarşik bir ihtiyaçlar teorisi üzerinden açıklanamaz.

Burton'un aktardığına göre (2012); 2011'de yayınlanan bir çalışmada, Illinois Üniversitesi'nden araştırmacılar, 123 ülkede ihtiyaçların karşılanması ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelediler ve Maslow'un tanımladığı ihtiyaçların genel anlamda evrensel bir niteliğe sahip olduğu noktasında bir bir

tespitte bulunup görüş bildirdiler. Ancak bu ihtiyaçların hangi sırayla gerçekleştiği noktasında kati bir neticeye ulaşamadıklarını açıkladılar. Yapılan çalışmada, karşılanan alt kademe ihtiyaçlarının pek çok bireyin yaşam memnuniyetleri üzerinde çok az etkisi olduğu görüldü. Başka bir deyişle birçok birey için, özerklik, sosyal destek ve saygı duyulması gibi üst düzey ihtiyaçlar, alt düzeydeki ihtiyaçlara nispeten çok daha önemlidir.

Maslow'un ihtiyaçlar teorisi ile ilgili gerçekleştirilen tartışmaların temelinde, bir üst düzey ihtiyacın karşılanmasına yönelik bir talebin oluşması için, alt kademe ihtiyaçların tatmin edilmiş olmasının gerekip gerekmediğine dair hususlar yer almaktadır. Çünkü Maslow'un modeli, adından da anlaşılacağı gibi, insan ihtiyaç gruplarını birbiri peşi sıra gelen bir silsile ve seviyeler hâlinde kategorize eder. Teoriye göre, insan varoluşunun merkezinde yer alan insan beyni varlığını devam ettirerek hayatta kalabilmek için içgüdüsel olarak insan davranışlarını, yiyecek içecek ve barınak temini temel ihtiyaçların karşılanmasına yöneltir. Birinci kademe zorunlu fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasının ardından ikinci seviye güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması talebi oluşur. Maslow'un modelindeki üçüncü seviye, aile, sevgi, ilişkiler, çalışma grupları ve topluluk gibi sosyal ihtiyaçları içerir. Dördüncü seviye, başarı, sorumluluk ve itibarın ben (ego) merkezli ihtiyaçlarını içerir. Son olarak, en üstte ise kişinin kendini gerçekleştirme, kişisel gelişim ve tatmine yönelik ihtiyaçlar bulunmaktadır (Maslow, 1954). Gerçekte ise insan ihtiyaçları hiyerarşik değildir, çünkü hayat bundan daha karışıktır.

Maslow'un ihtiyaçlar teorisine yönelik gerçekleştirilen eleştirilere karşı ayrıca çok sayıda açıklama da getirilmiştir. Tay ve Diener'e göre (2011); Maslow çalışmalarında (1943, 1954), ihtiyaçlar teorisini oluştururken, "Sakatları, gelişmemişleri, büyümemişleri ve sağlıksız olanları araştırmak, sadece sakat bir psikolojiyi ve sakat bir felsefeyi mümkün kılar." demek suretiyle, Albert Einstein veya Frederick Douglas gibi sıra dışı ve kendine has olağanüstü başarıları olan kişileri dikkate almıştır. Bu husus elbette yanlış bir örneklem ve nihayetinde indirgemeci bir genelleme ve sonuç çıkarma hatasına sebebiyet vermiş olabilir. Tay ve Diener'e göre (2011); Maslow'a yöneltilebilecek bir diğer eleştiri de, ihtiyaçlar teorisinin kompartımsal (mekânsal) ve hiyerarşik yapısı veya daha doğrusu algısı ile ilgilidir. Çünkü ihtiyaçların tespitinde yaş, cinsiyet, sosyoekonomik ve kültürel hususlar dikkate alınmamış ve kabaca bir indirgemeci genelleme yapılmıştır. Diğer taraftan zaman ve koşullara bağlı olarak bazı ihtiyaçlara yönelik talepler değişebilir. Nitekim gerçekte ise ihtiyaçlar teorisindeki hiçbir aşama birbirini dışlamaz ve birbirinden bağımsız değildir ve hangi ihtiyacın daha baskın olduğu ve önemi, bireyin içinde bulunduğu psikolojik ve fiziksel koşullar nispetinde değişir.

Maslow'un İhtiyaçlar Teorisine Yönelik Sofistike Eleştiriler

Maslow'un bir motivasyon yöntemi olarak, ihtiyaçlar teorisi modelinin en önemli noksanlıklarından birisi, bireyin varoluşunun ruhsal yönünü göz ardı etmesi olabilir (Fallatah ve Syed, 2018, 21). Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, bireylere kendilerini gerçekleştirmelerini mümkün kılan bir ihtiyaçlar manzumesi sunmaktaydı, ancak bu manzume içerisinde bireyin gerçekten kendisini gerçekleştirme ile ilgili olarak sayılabilecek veya her bir ihtiyaç talebinin ve tatmin hissini oluşması için lüzumlu olan ölçü ve ölçütlerin yerleşmesi için gerekli olan insan varoluşuna dair kıstaslar ve farazyeler dikkate alınmamıştır (King-Hill, 2015, s. 54-57).

Misal kendini gerçekleştirmeyi mensubu ve takipçisi olduğu inanç felsefesine göre Tanrı ile yakınlaşmak noktasında arayan bir derviş veya keşiş için her bir kademe ihtiyaç, bir şükür, eşyanın tabiatını idrak, bir hikmet ve eşzamanlı olarak bir ruhsal tatmin vasıtası olabilir. Kaldı ki böyle bir düşünceye sahip birisi için, temel fizyolojik ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı bir hastalık hâli dahi, kendisini gerçekleştirme noktasında en üst zirvelere çıkabildiği bir zaman kesiti olabilir.

Bu kapsamda, kişinin varoluş özellikleriyle ilgili olarak, ihtiyaç talebi ve tatmin hissini oluşması için belirleyici bir konuma sahip olan; kibir, riya, hurs, aç gözlülük, kin, cahillik, cimrilik, şehvet, hevâ, heves, kendini beğenme, hilekârlık gibi kişinin iç huzur ve yaşamsal dengesini oluşturması için kuşkusuz kaçınılması icap eden bazı hususiyetlerle, diğer taraftan yaşam dengesi, iç huzur ve konforun geliştirilmesi, çoğaltılması ve pekiştirilmesi noktasında faydalı olduğu mütalaa edilebilecek, ilim ve tevazu sahibi olmak, empati, hakperestlik, şükür ve kıymet bilme, paylaşmak ve cömertlik, kanaat ve tahammül sahibi olmak gibi meziyetler, kişinin kendini gerçekleştirme kriter ve hedefleri olarak göz ardı edilmemelidir. Çünkü tüm bu meziyetler esasen bireyin kendini gerçekleştirmeyi başarması ve böylece kendisine ve çevresine faydalı, katma değer katan, imkân ve kabiliyetlerini realize edebilen, bir birey olarak varlığını devam ettirebilme noktasında kritik öneme sahiptirler.

Maslow'un motivasyon modelinin en büyük kusurlarından biri, insan davranışının evrensel olduğunu varsaymasıdır. Temel insan içgüdüleriyle ilgili neredeyse evrensel bir eğilim olsa da, tüm bireyler aynı şekilde düşünmez. Örneğin, bazı bireyler için sosyal sevgi, saygı ve sosyal statü güvenlik ihtiyaçlarından daha önemli olabilir. Ayrıca bazı kişiler için, dini değerleri, hatta bazılarının özgecil değerlerini fizyolojik ihtiyaçların önüne koyabildiği bilinen durumlar oluşabilir. Maslow'un ihtiyaçlar teorisi kültürel farklılıkları dikkate almaz. Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin bir diğer önemli zayıflığı, Batı dünyasının (Amerika Birleşik Devletleri) klinik gözlemine dayalı olarak tasarlanmış olmasıdır. Bu kavramsallaştırmayla ilgili sorun, Amerikan kültürünün çok bireyci olmasıdır. Bu nedenle yaşam biçimleri gibi daha komünal olan farklı kültürler dikkate alınmamıştır.

Robbins ve Judge'a göre (s.201, 206); bireyin sosyal ihtiyaçları Maslow'un teorisinde belirtildiği üzere ancak, fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra oluşan bir ihtiyaç değildir. Nitekim sosyal ihtiyaçlar bireyin varoluş doğasının bir neticesi olarak, diğer tüm ihtiyaç kategorileri ile birlikte karşılanması gereken bir ihtiyacı tanımlamaktadır. Ancak bu model, özellikle modern toplumda kusurludur. Bu ihtiyaçların çoğunu karşılamak için bireyin öncelikle sosyal bağlantılar kurması gerekir. Örneğin, barınak inşa etmek ve yiyecek ve giyecek temin etmek. Bu gereklilikleri yerine getirmek için diğer bireylerin iş birliğine ihtiyaç duyulur. İnsanoğlunun avcılık ve toplayıcılıkla hayatta kaldığı eski uygarlıklarda bile durum bundan farklı değildir; iş birliği ve ekip çalışması o zamana dahi hayatta kalmak için hayati bir öneme sahiptir. İhtiyaçların çoğu karşılandıktan sonra ortadan kalkmaz. Maslow'un teorisinin bir başka kusuru, tüm insan ihtiyaçlarının bir silsile takip ettiği ve bir kez karşılandığında ortadan kalkacağını varsaymasıdır. Ne var ki; çoğu insan ihtiyacı doğası gereği çoğulcudur ve aynı anda farklı düzeylerde var olabilir. Örneğin, daha üst düzeydeki ihtiyaçlar karşılandıktan sonra bile yiyecek, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması gerekir. Oysa ki, Maslow'un teorisi, bir kişinin bir kez daha düşük düzeydeki bir ihtiyacı karşılamaktan memnuniyet duyduğunda, daha yüksek düzeydeki ihtiyaçlara geçeceği basit varsayımına dayanmaktadır. Bu tatmin duygusu insan zihnine dayanır ve bu nedenle ölçülmesi ve/veya tahmin edilmesi çok zordur. Bunun yanı sıra, bazı insanlar belirli bir ihtiyacı karşılamaktan memnun olabilirken, diğerleri tüm ihtiyaçları karşıladıktan sonra bile hiçbir şekilde tatmin olmayabilir.

Bütünleşik Bir Süreç Olarak Maslow'un İhtiyaçlar Manzumesi

Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin (1943, 1954) iki temel varsayım üzerine bina edildiği iddia edilmektedir. Bunlardan birincisi basit ve alt kademe ihtiyaçlar karşılanmadan, sosyal kabul ve kendini gerçekleştirme gibi daha yüksek seviye ihtiyaçlar için bir gereksinim oluşmaz. Ne var ki, kişinin kendini gerçekleştirmek ihtiyacının, sadece zihinsel ve yetenek tabanlı üst seviye alıcıları olan ürünlerin

üretilebilmesi noktasında sınırlandırılması da kuşkusuz indirgemeci bir yaklaşımdır. Pekala kişinin kendini gerçekleştirme illa üst seviye bir düşünce veya sanat eser ortaya koymasından ziyade, bizzat kendisini nadide bir eser ve güzellik olarak yüceltmesi ile de gerçekleşebilir.

Kişinin kendini gerçekleştirme hâlinin bu noktada geniş kitleler tarafından fark edilmesi, takdir görmesi ve onaylanması da icap etmez. Ayrıca bu noktadan bakıldığında bütün ihtiyaç kademeleri birbirleriyle ilişki içinde ve bütünlüktedir. Maslow aslında kendisi de, ihtiyaçlar teorisini bir piramitten ziyade, bir süreç olarak tarif etmektedir (Maslow, 1954). Ayrıca Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, merkeze yalın insanı alması bakımından oldukça gerçekçi, anlaşılabilir, pratik ve tatbik edilebilir bir model ortaya koymaktadır. Dezavantajlarına rağmen, Maslow'un teorisi muhataplarına, bireylerin güdülerini veya ihtiyaçlarını ve organizasyon üyelerini nasıl motive edeceklerini anlama konusunda tatminkâr bir yol sunmaktadır.

İhtiyaçlar, doğadaki diğer birçok şey gibi etkileşimli, dinamik ve bütünlük bir sistemdir. Nitekim, ancak sosyal bağlantılar kurma kişilerin kendilerine has yeteneklerine bağlıdır. Aidiyet duygusu ise, insanın tüm yaşamı boyunca, diğer tüm ihtiyaçlarına yön veren bir itici güçtür. Bir grubun mensubu olmak, insanda güvenlik hissi uyandırır; yani tüm ihtiyaç kümeleri ardışık değil, bütünlük bir ilişki içindedir.

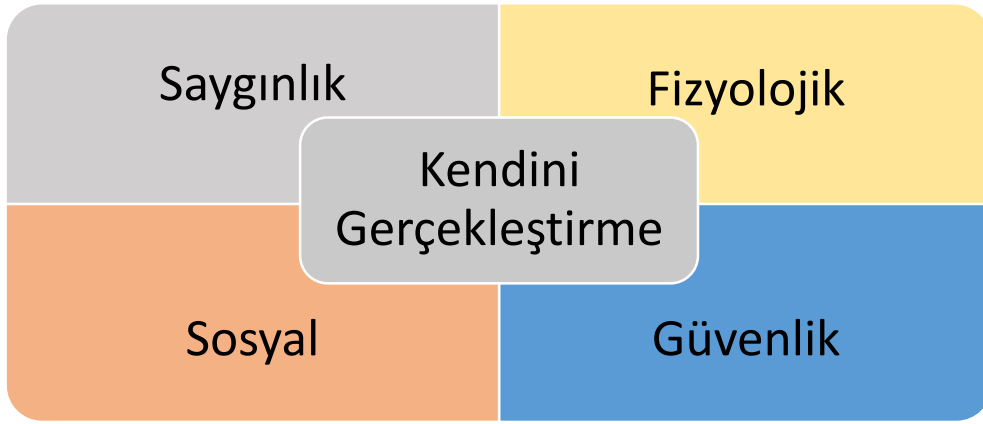
Diğer taraftan her bir ihtiyaç kümesinin ve hatta her bir ihtiyacın hem tatmin hissi ve tatmin olma ölçütü, hem de ihtiyacın kendisine yönelik talep, kişinin yaşı, cinsiyeti, yaşadığı coğrafya gibi öznel ve özel durumuna bağlı olarak değişim gösterir. Yani beslenme bir ihtiyaç iken, bireyi aç gözlü olmaktan alıkoyan ve paylaşmaya iten motif veya başarıma hissi ile adalet ve hak verme duygusunu ve vicdanı bir arada tutan motifler, aynı anda, birlikte ve bütünlük bir biçimde oluşur.

Maslow'a göre (1954) kendini gerçekleştiren bireylerin bazı karakteristik özellikleri arasında şu meziyetler sıralanabilir: Kendini gerçekleştirmiş kişiler olumlu düşünür, duygu ve düşüncelerinde samimidirler, belirsizlik ve yoksunluk anlarında strese kapılmazlar, nesnel ve çevrelerinde gelişen hadiselerle karşı duyarlı ve ilgilidirler, kendi gerçekliklerini ve başkalarını olduğu gibi kabul ederler. Kaldı ki "Belirsizlik ortamının yarattığı güvensizlik motivasyonun en büyük düşmanıdır." (Şengöz, 2019 ,s. 59). Bu duygu ve düşünce karakteristikleri onların yaratıcılık, verimlilik ve üretkenliklerine katkı sağlar. Bu noktada Maslow'un vurguladığı husus, bireyin kendini gerçekleştirme kavramı ve insanların bunu başarması için ihtiyaç duydukları meziyet ve gereksinimlere dikkat çekerek, kişinin kendisi ve diğer insanlarla ilgili olarak farkındalık düzeyini artırmaktır. Bazı insanlar daha düşük düzeydeki ihtiyaçlarından mahrum kalabilirler ancak yine de kendilerini gerçekleştirmek için yüksek bir çaba sarf edebilirler (Hoffman, 1988). Her zaman ve koşulda, benlik saygısı ihtiyacının sosyal ihtiyaçlardan daha önemli olduğu bazı insanlar olabilir.

Diğer bir sorun da, ihtiyaç ve davranış arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisinin olmamasıdır. Belirli bir ihtiyaç, farklı kişilerde farklı davranış türlerine neden olabilir. Dolayısıyla insana dair ihtiyaçlar hiçbir zaman görüldüğü kadar basit neden sonuç ilişkilerine dayanan deterministik ilişkilerden ibaret değildir. İnsana dair ihtiyaçlar, her şeyden önce kişiden kişiye değişebilen çok değişik saiklere sahip olabilir, öyle ki ortaya çıkmadan evvel bazen kişi bile kendi ihtiyaçlarının farkında olmayabilir.

Maslow'un ihtiyaçlar teorisi esasen tüm seviye ihtiyaçların kişilerin öznel ve nesnel durumları ile ilgili bir biçimde belli bir oranda ihtiyaç duydukları, birbirleri ile ilgili ve entegre bir ihtiyaçlar manzumesini, yani sürecini tarifetmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar teorisi olarak tarif ettiği ihtiyaçlar manzumesi, dikey bir piramit veya kompartımsal değil; aksine Şekil'de gösterildiği gibi birbirleriyle

geçirgenlik ve sürekli bir etkileşim içinde olan entegre ve kompakt (sıkı ve yoğun) bir süreci tarif etmektedir. Bu yönüyle ihtiyaçlar teorisi normatif değil, olandan hareketle pratik ve pozitivist bir yaklaşımla, bir ihtiyaçlar manzumesi biçiminde gerçekleşir. Misal bu noktada insan yaşamının devamı için ihtiyaç duyduğu birinci kademe fizyolojik ihtiyaçların karşılanması hadisesi hiçbir zaman tek başına ve münferiden gerçekleşen bir hadise değildir. Esasında fizyolojik ihtiyaçlar, diğer kademe ihtiyaçlarla birlikte, eş zamanlı ve bütünleşik bir biçimde gerçekleşmektedir. Örneğin, kişinin üst seviye sosyal saygınlık ihtiyacı ile kendini gerçekleştirme ihtiyacı arasında kesin bir ayırım ve derece farklılığı gerçek hayatta çok rahat gözlemlenebilir ve fark edilebilir değildir. Ayrıca Maslow'un ihtiyaçlar teorisi öğretisi, bireyi merkez eksene almakla hem özel olarak bireyin kendi farkındalığını pekiştirmesi, hem de resmi veya resmi olmayan organizasyon, topluluk veya diğer sosyal birlikteliklerde, diğerleri hakkında da bireye farkındalık geliştirme fırsatı sunması bakımından da bir bilgi ve bilinç desteği sunmaktadır.

Şekil 2. Bütünleşik Bir Süreç Olarak Maslow'un İhtiyaçlar Manzumesi.

Sonuç

Sonuç olarak, Maslow'un ihtiyaçlar teorisi, farklı ihtiyaçları karşılamada insan davranışlarını açıklamak için en eski ve popüler modellerden birisidir. Bu yönüyle Maslow'un ihtiyaçlar teorisi modeli, bireylerin motivasyon ihtiyaçlarının anlaşılmasına yönelik etkileyici bir çözümleme sunması bakımından, her ne kadar birtakım eksiklikleri olsa da, hâlen önemini artırarak devam ettirmektedir. Bu sebeple Abraham Maslow'un ihtiyaçlar teorisi modeli, günümüzde hâlen akademik çevrelerde oldukça yaygın bir şekilde ilgi görmekte ve neredeyse her bir örgütsel davranış ve türevi kitapların motivasyon bölümü içinde kendisine özel bir alan bulmaktadır. Bu noktada yapılan akademik çalışmalar modelin kavramsallaştırılmasına katkı sunmaktadır. Bu bağlamda Maslow'un insan doğası ve ihtiyaçlarına yönelik geliştirdiği ihtiyaçlar teorisi, insanların kategorik olarak hiyerarşik bir sırayla hayatta kalma, güvenlik, sevgi ve ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme gibi esasen doğuştan gelen güdüler tarafından yönlendirildiğini öne süren ve yayınlandığı 1943 yılından beri ününü muhafaza eden bir temel kaynak vazifesi görmeye devam etmektedir. Bu kapsamda bu çalışmada Maslow'un ihtiyaçlar teorisi ile ilgili olarak, mezkur ihtiyaçlar teorisinin herkes için sıralı ihtiyaçların tatmin edilmesi neticesinde sıralı ve birbirini takip eden kompartımsal bir hiyerarşi mi takip ettiği, yoksa mevcut ihtiyaçların bütünleşik bir hüviyet mi arz ettiği hususu, birincil kaynaklar üzerinden gerçekleştirilen bir inceleme ile özgün olarak tartışılmıştır. Nitekim bu çalışma bu zamana kadar yapılan diğer tüm çalışmalardan farklı olarak mezkur teoriye sadece kabul veya red noktasından değil, insan ihtiyaçlarının bütünleşik bir manzume olarak algılanıp izah edilmesinin teorisinin anlaşılabilirliğine katkı sunması ve hadisenin gerçeğe daha yakın bir izahatını mümkün

kılabileceğinden bahisle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, söz konusu teorinin anlaşılması ve açıklanmasında hiyerarşik olmayan bütünleşik bir kesişen kümeler metaforunun kullanılması suretiyle modelin, "ihtiyaçlar hiyerarşisi" şeklinde değil, en azından "ihtiyaçlar teorisi" başlığıyla kullanılmasının, ama en doğrusu "bütünleşik ihtiyaçlar manzumesi teorisi" şeklinde kullanımının daha doğru olabileceği kavramsal olarak incelenerek önerilmiştir.

Kaynaklar

- Bowdon, T.B. (2003). *50 self-help classics: Motivation and personality*. Boston: Nicholas Brealey.
- Burton, N. (2012). Our hierarchy of needs. *Open Journal of Social Sciences*, 8 (1).
- Fallatah, R.H.M. ve Syed, J. (2018). A critical review of Maslow's Hierarchy of Needs. *Employee Motivation in Saudi Arabia* içinde (s. 19-59). London: Palgrave Macmillan.
- Fragar, R.D. ve Fadimam, J. (1997). *A.H. Maslow, motivation and personality*. New Jersey: Pearson.
- Goble, F. G. (2004). *The third force: The psychology of Abraham Maslow*. F.L: Maurice Bassett.
- Hoffman, E. (1998). *The right to be human: A biography of Abraham Maslow*. New York: St. Martin's.
- King-Hill, S. (2015). Critical analysis of Maslow's Hierarchy of Need. *The Step Journal (Student Teacher Perspectives)*, 2(4). 54-57.
- Maslow, A. (1943). *A theory of human motivation*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A. (1962). *Toward a psychology of being*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A., Deborah, C. S. ve Gary, H. (1998). *Maslow on management*. Weinheim: Wile.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013). *Örgütsel davranış*. (İ. Erdem, Çev.). İstanbul: Nobel.
- Şengöz, M. (2019). *Yönetim felsefesi: Gazi Paşa'nın perspektifinden aksiyolojik liderlik üzerine mülâhazalar*. Ankara: Astana.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı

Bu makale, derleme türünde olduğundan etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Bildirim

Bu makale, kavramsal bir araştırma makalesi olduğu için etik kurul kararı gerektirmemektedir.